

УДОСКОНАЛЕННЯ ТАКТИКИ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ

IMPROVING THE TACTICS OF THE SITE INSPECTION, TAKING INTO ACCOUNT THE EXPERIENCE OF THE UNITED STATES OF AMERICA

Дивнич Д.І., студентка VI курсу юридичного факультету
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Стаття містить загальну інформацію щодо криміналістичних прийомів та тактик розслідування злочину та огляду місця події українськими та американськими слідчими. Ураховано міжнародний досвід із розслідування злочинів та огляду місця події. У процесі роботи з'ясовано, чим відрізняються прийоми наших американських колег від українських під час огляду місця події. Також здійснено відповідний аналіз, де враховано позиції криміналістичної тактики в США та її дієвість. У роботі досліджена діяльність й інших осіб у США, які беруть участь в огляді місця злочину, котра співвіднесена з прикладом української методики таких прийомів. У контексті американських методів розслідування розроблено пропозиції для українських експертів-криміналістів.

Під час дослідження чітко проаналізована робота американських та українських криміналістів, особливості, переваги тих чи інших експертів та моменти, які треба враховувати законодавцям. Ця тематика є вкрай важливою, оскільки необхідно розбудувати потужну криміналістичну базу, аналог якої є гарним прикладом для українських учених. Ураховуючи законодавчу базу та всі особливості форми роботи слідчого на місці злочину, проведена паралель з роботою слідчих груп США. Зазначено щодо моментів дотримання слідчих тих чи інших принципів під час роботи на місці злочину, вказано, що доцільно змінити в його діяльності задля покращення та ефективності розслідування злочинів. Важливо, що американська література акцентує увагу на заходах безпеки учасників розслідуваної справи, тому проаналізовані й криміналістичні тактики українських експертів. У роботі визначено, в чому думки українських та американських експертів збігаються у визначенні засад проведення огляду місця події. Також визначено, чому функціонування спеціальних підрозділів можна використовувати як аналог діяльності експертів США.

Ключові слова: криміналістика, місце злочину, слідчий, слідча дія, тактика, експертиза, судово-медичний експерт.

This scientific article contains general information on forensic techniques and tactics of crime investigation and inspection of the scene by Ukrainian and American investigators. International experience in crime investigation and scene inspection is taken into account. It was found out what distinguishes the methods of our American colleagues from the Ukrainian ones during the inspection of the scene. Also, a corresponding analysis is made, which takes into account the positions of forensic tactics in the United States and its effectiveness. The work examines the activities of other persons in the United States who take part in the inspection of the crime scene and correlated with the example of the Ukrainian methodology of such techniques. In the context of American methods of investigation, proposals have been developed for Ukrainian forensic experts.

The study clearly analyzes the work of American and Ukrainian forensic scientists: all the features, preferences of certain experts and the points that need to be considered by legislators. This topic is extremely important, as it is necessary to build a strong forensic base, the analogue of which will serve as a good example for Ukrainian scientists. Therefore, taking into account the legal framework and all the peculiarities of the form of work of the investigator at the crime scene, a parallel is drawn with the work of US investigative teams. It is indicated about the moments of observance of certain principles by investigators during work at the crime scene and it is indicated that it is expedient to change its activities in order to improve and effectively investigate crimes. It is important that the American literature focuses on the security measures of the participants in the case. Therefore, forensic tactics of Ukrainian experts are also analyzed. The paper identifies the views of Ukrainian and American experts coincide in determining the principles of the review of the scene. It is also determined why the operation of special units can be used as an analogue of the activities of US experts.

Key words: criminology, crime scene, investigator, investigative action, tactics, examination, forensic expert.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку суспільства результативна протидія вчиненню злочинів не є можливою без широкого застосування органами досудового розслідування сучасних засобів, належних тактичних методів та прийомів виявлення, фіксації, вилучення та використання доказів у кримінальному провадженні.

Уважаємо за потрібне сказати, що невідкладною слідчою дією, яка в багатьох випадках розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів проводиться найпершою та має вагоме значення для збирання слідів злочину, є огляд місця події. Тактика проведення такого місця викладена та проаналізована в українській та зарубіжній літературі. Вагоме значення слідчої дії для збирання доказів на початку кримінального провадження й здійснення швидкого розслідування зумовлює інтерес до неї всіх науковців.

Аналіз останніх публікацій. Проблематику тактики огляду місця події досліджували багато радянських учених, як-от М. Бокаріус, І. Биховський, О. Васильєв, О. Рагінов та інші. Наразі ці питання розкриваються у працях В. Алексеїчука, О. Буханченка, Н. Клименко, В. Коновалової, Ю. Літвіна, Є. Макаренка. Однак удосконалення організації досудового розслідування в напрямі наближення до міжнародних стандартів потребує вивчення досвіду інших країн.

Цілі статті. Метою роботи може бути розгляд особливостей організації роботи слідчих груп, які діють у США.

На відміну від українських слідчих, які мають самостійно оглядати місце події та вилучати докази, американський слідчий може задіяти так звані слідчі оглядові групи, що здійснюють огляд самостійно. Оглядові групи входять до складу Бюро з огляду місць події, до якого ще належать експертні групи [1].

Виклад основного матеріалу. Ми бачимо, що суттєвою відмінністю американської практики розслідувань від національної є можливість здійснення безпосередньо самого огляду не детективом, а відповідними фахівцями. Важливо сказати, що американська система кримінального процесу не передбачає широкого досудового розслідування. А тому формальні процедури щодо оформлення результатів слідчих дій відрізняються від наших. Оскільки в Україні здійснюється реформування моделі кримінального процесу з розшукового на змагальний, то треба впроваджувати відповідні підходи розвинутих країн.

У цьому аспекті хочемо сказати, що сьогодні до структури органів досудового розслідування Національної поліції входять сектори криміналістичного забезпечення слідчих дій (інспектори-криміналісти).

Важливо сказати, що такі правові акти, як Інструкція про залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС України як спеціалістів для участі в огляді місця події, затвердженої Наказом МВС України від 03 листопада 2015 року № 1339,

прирівнюють їх до спеціалістів у кримінальному провадженні, статус яких визначено в КПК України [2]. Отже, вони можуть надавати тільки технічну допомогу слідчим під час діяльності.

Хочемо зазначити, що цей підхід не є корисним як для якості покладених на такі підрозділи завдань, так і для забезпечення прав і свобод людини під час кримінального процесу. Можна зрозуміти, що підрозділи техніко-криміналістичного забезпечення існують у підпорядкуванні сторони обвинувачення, тобто вони не вважаються іншими учасниками кримінального провадження. Отже, варто закріпити їх процесуальний статус як суб'єкта зі сторони обвинувачення.

Для вирішення цього питання варто внести зміни до ст. 41 КПК і передбачити не лише оперативні підрозділи, а й підрозділи техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування. Цей момент дозволить слідчому доручати їм проведення огляду місця злочину.

Для функціонування вказаних підрозділів та їх технічного оснащення можна використовувати досвід відповідних підрозділів Сполучених Штатів. Також є тактичні особливості проведення огляду місця злочину. Такий аналіз положень тактики цієї слідчої дії дозволяє побачити спільні та відмінні риси діяльності.

Отже, основні принципи діяльності американських слідчих оглядових груп є такими: ретельність пошуку та його здійснення у суворій відповідності до закону; правильне документування місця скоєння злочину; належні методи вилучення доказів; правильне використання й знання обладнання; вилучення всіх доказів, що стосуються справи; наявність власних можливостей для дослідження доказів; дотримання належних заходів безпеки.

В українській криміналістиці принципами огляду місця події є:

- 1) своєчасність;
- 2) об'єктивність і повнота;
- 3) методичність (послідовність);
- 4) застосування науково-технічних засобів [3].

Ми бачимо, що думки українських та американських учених збігаються у визначенні засад проведення огляду місця події. Але ми хочемо сказати, що американські робітники доволі великого значення надають вимогам дотримання процедур упакування виявлених слідів та дотриманню безпеки учасниками огляду місця події.

Тут також хочемо звернути увагу на те, що теоретичні основи криміналістичної тактики в Україні розвинуті дещо краще, ніж в Америці, що дозволяє виділити загальні принципи тактики, як-от законність, динамічність, і принципи тактики окремої слідчої дії.

Дотримання слідчим загальних принципів законності передбачає виконання правових положень щодо процедур проведення слідчої дії та спеціальних методів виявлення та фіксації доказової бази. Однак варто звернути увагу, що вимога забезпечення безпеки учасників огляду місця події криміналістами як основоположне правило не вказується.

У межах побудови демократичної та правової держави, де життя та здоров'я особи визнані Основним Законом України найвищою соціальною цінністю, вказаний аспект не відповідає міжнародним стандартам. Отже, принцип забезпечення безпеки учасників треба закріпити як принцип тактики не лише для огляду місця злочину, а й для всіх слідчих дій.

В американській криміналістичній літературі обов'язково робиться акцент на заходах безпеки учасників справи. Отже, в українських криміналістичних рекомендаціях із тактики огляду місця події також варто більшу увагу приділяти вказаним заходам.

Що стосується основного порядку дій учасників огляду місця злочину, то хочемо сказати, що алгоритм роботи на місці злочину виглядає приблизно так (відповідно до рекомендацій США): співробітники поліції затримують злочинця, якщо він не покинув місце скоєння злочину.

Саме поліцейські відповідальні за забезпечення безпеки місця події та збереження доказів до прибуття слідчої групи. Указана слідча група задокументує обстановку місця злочину та шукає всі речові докази, які могли там залишитися. Також на місці злочину будуть присутні: прокурор, щоб визначити, чи є у слідчого потреба в ордері на обшук та запросити цей ордер у судді; судово-медичний експерт для визначення причини смерті [4].

Спеціалісти (ентомологи, судово-медичні психологи) можуть бути залучені, якщо докази потребують експертного аналізу, а детективи мають опитати всіх свідків на місці вчинення злочину. Коли слідча оглядова група прибуває на місце злочину, то вона має пересвідчитись, що воно охороняється від сторонніх осіб.

Слідчі мають зробити первинний огляд, щоб мати загальне уявлення про скоєний злочин, установити, чи зникли якісь докази, розробити перші версії про злочин. У протокол заносять місце розташування доказів, документується все, що знайдено на місці події.

Після окреслених дій настає етап, коли слідчі можуть чіпати докази. Слідчий проводить послідовний огляд місця події, збирає всі докази, реєструє та упаковує їх так, щоб вони залишилися незмінними, поки експерт не проведе огляд.

Далі експерти-криміналісти обробляють всі докази, знайдені на місці злочину. Готові та проаналізовані результати досліджень направляються до детективного підрозділу [5].

Отже, ми розуміємо, що основний порядок огляду місця злочину в Америці та в нашій державі майже аналогічні, проте у нас така процедура досить детально регламентована кримінальним законодавством.

Удосконаленню підлягають певні організаційні аспекти проведення аналізованої слідчої дії. Так, необхідність ужиття слідчим, прокурором належних заходів для забезпечення присутності під час проведення огляду місця події осіб, чий права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені, може перешкодити швидкості його проведення. Цю вимогу закону не завжди можна реалізувати.

Важливою новацією кримінального процесуального законодавства є положення щодо проведення огляду житла чи іншого володіння особи за правилами обшуку, тобто лише на підставі ухвали слідчого судді. Як уже згадувалось, у Штатах на місці злочину в таких випадках буде присутній прокурор, який може отримати ордер у судді. Ми бачимо, що особа, яка проводить огляд, не відволікається на виконання процедурних питань.

В Україні слідчий має звернутись із письмовим поданням до прокурора за узгодженням, а потім до слідчого судді за ухвалою. Цей підхід, на нашу думку, не сприяє забезпеченню невідкладності огляду місця злочину, оскільки слідчий витрачає багато часу на формальності.

Цікаво, що в Америці немає обов'язкової вимоги щодо участі судово-медичного експерта під час огляду трупа на місці злочину. Це питання вирішується детективом.

Не завжди для огляду трупа є потреба в залученні судового експерта, іноді достатньо звичайного лікаря. Відволікання судово-медичних експертів, кількість яких дуже мала, на виїзди для огляду трупів призводить до зниження якості діяльності щодо проведення експертизи.

Отже, ми вважаємо, що краще доопрацювати положення ст. 238 КПК України, де передбачити, що «огляд трупа слідчим, прокурором проводиться за обов'язкової участі лікаря або судово-медичного експерта».

Отже, обов'язковою стане участь в огляді трупа лікаря, а судово-медичні експерти будуть залучатися тільки в складних ситуаціях для проведення попереднього дослідження та надання слідчому орієнтовної інформації для розкриття злочину. Хочемо також окремо вказати, що в літературі не раз поставало питання щодо важливості інституту понять у кримінальних справах [6].

Щодо цього є різні думки вчених-криміналістів (від підтримки до заперечення необхідності участі понять

під час слідчих дій). На нашу думку, американська тактика проведення огляду місця злочину без понятих може бути використана і в нашій державі.

Адже роль понятих – це окрема проблема, яка також заслуговує уваги. Відповідно до КПК огляд місця злочину проводиться за участю понятих. У іншому разі це є порушенням закону.

Окрім того, огляд трупа проводиться або із залученням понятих, або із застосуванням відеозапису. Можливо, законодавець уважав, що такі вимоги призводять до ускладнень із пошуком понятих, психологічних травм осіб та не сприяють забезпеченню законності в слідчих діях. Отже, краще, на нашу думку, скасувати обов'язкове залучення понятих до огляду місця злочину.

Висновки. Отже, підсумовуючи викладене, бачимо, що вдосконалення кримінального процесуального законодавства та криміналістичної тактики проведення огляду

місця злочину мають проводитись з урахуванням досвіду інших країн. На нашу думку, в цьому аспекті необхідно розглянути встановлення принципу забезпечення безпеки учасників слідчої дії як засади криміналістичної тактики, приділяти більшу увагу рекомендаціям із реалізації названого принципу у відповідних методичних розробках.

Підлягають уточненню деякі положення чинного КПК України щодо огляду. Зокрема, треба встановити процесуальний статус криміналістичного підрозділу органу досудового розслідування, встановити обов'язковість участі в огляді трупа лікаря, а не судового експерта, відмінити залучення понятих до огляду місця злочину.

Також є потреба в розвитку криміналістичних підрозділів органів досудового розслідування в напрямі створення сучасно оснащених оглядових груп, які будуть проводити огляд місця злочину.

ЛІТЕРАТУРА

1. Mike Byrd. Duty Description for the Crime Scene Investigator. 2018. URL: <http://www.crime-sceneinvestigator.net/dutydescription.html> (дата звернення 10. 10. 2021).
2. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події. 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15#Text> (дата звернення 10. 10. 2021).
3. Шепітько В.Ю., Коновалова В.О. Криміналістика : підруч. / за ред. В. Шепітька. Київ : Ін Юре, 2016. 641 с.
4. Криміналістика : навч. посібник / Р.І. Благута, Р.І. Сибірна та ін.; за заг. ред. Є.В. Пряхіна. Київ : Харк. нац. Університет внутр. справ, 2015. 657 с.
5. Crime scene investigation: a guide for law enforcement. 2018. URL: <https://www.fbi.gov/about-us/lab/forensic-sciencecommunications/fsc/april2000/twgcsi> (дата звернення 10.10.2021).
6. Фролов Ю.М. Проблеми участі понятих у провадженні окремих процесуальних дій на окремих стадіях кримінального процесу. *Вісник Донецького національного університету*. 2015. С. 300–315.